

KÖPECZI Béla

Röviden...

1. Az 1986-ban Budapesten megjelent *Erdély története* arra törekedett, hogy bemutassa az Erdélyben élő románság, magyarság és szászág múltját. Ez azt is jelentette, hogy igyekeztünk e közösségek közötti kapcsolatokat feltárni. A könyvet magyar történészek készítették, így a vitás kérdésekben az ő álláspontjukat közöltük, de bemutattuk az ezekkel ellentétes véleményeket is.

2. Az *Erdély története*nek bevezetőjében elmondtam, hogy örülök, ha a magyarok mellett román és szász történészek is elmondanák véleményüket, mert ezzel nemcsak az ellentmondásokat, hanem az együttműködést is tudnánk szolgálni. Azt javaslom, hogy jöjjön létre egy olyan bizottság, amely e közösségek történészeiből áll, akik kijelölik a szervezőket, és akik megteremtik a pénzügyi lehetőségeket is.

3. A következő vitakérdések transznetikus megítélését ajánlanám:

- a. A román nép kialakulása;
- b. Az erdélyi fejedelemség, a románok és a szászok;
- c. Az 1848/49-es magyar szabadságharc, a románok és a szászok szerepe;
- d. A trianoni békeszerződés, a románok és a szászok;
- e. Németország, Magyarország, Románia és a szászok a második világháborúban;
- f. A Szovjetunió, Magyarország, Románia és a szászok helyzete 1945 után;
- h. Az együttműködés Magyarország és Románia között politikai, gazdasági és kulturális szempontból.

1921, Nagyenyed (Fehér megye); az MTA rendes tagja; *ELTE*, Budapest, professzor; *Egy cselszövő diplomata. Klement János Mihály*, Budapest, 2000.

Alexandru ZUB

Jótkony diverzitás

1. Bármely történelmi valóságról lenne szó, mindig kíváncsi vagyok a minél teljesebb kép. Válaszom tehát csakis igenlő lehet, bár tudom, hogy vannak hívei a párhuzamos megközelítésnek is. Esetünkben sokáig halasztódott egy olyan szintézis elkészítése, amelynek összeállításában mindegyik erdélyi közösség képviselője részt vett volna; az illető tér etnikai-kulturális egységességét ugyanakkor sokkal fontosabbnak tartották, mint annak diverzitását, amely valós, tartós és jótkony, még ha elkerülhetetlen feszültségek árán jött is létre. 1990 előtt még a történelmi tartományok nevét is kerülték, inkább az égtájak nevét használták (észak, északnyugat, északkelet stb.), nehogy azt lehessen hinni, hogy a nemzeti egység nem teljes és nem egyöntetű. Ez is a politikai voluntarizmus kifejeződése volt, amiből annyi rossz döntés származott Románia lakosságára nézve. Az egészet az újragondolása – figyelembe véve azonban mindegyik rész sajátosságát és mindenkinek a jogát a különbözőséghez – ma olyan igény, amelyet az európai integráció parancsolóan megkövetel. A történetírásnak természetesen megvan a szerepe ebben a folyamatban. Am a geopolitikai helyzetre való hivatkozás nélkül is, a szakmai fejlődésnek ezen atéren óhatatlanul egy ilyen szintézis felé kellett vezetnie. Voltak próbálkozások eddig is, de úgy vélem, itt az ideje, hogy a történetírók céhe figyelmezzon a szóban forgó terv sürgősségére.

2. Természetes módon a megoldásnak abból kellene fakadnia, hogy immár három évtizede létezik egy vegyes bizottság, amely átfogóbb kérdésekkel foglalkozik, de különösen az erdélyi problematikában érdekelt. Minthogy ez a bizottság nem készített el semmilyen közös szintézist, amely megfelelt volna a már említett igénynek, a civil társadalom bizonyos szervezeteinek kellene átvennie a küldetést, és nekik kellene találniuk gyakorlati megoldásokat. Szándékosan használom a többes számot, amikor erről a tervről van szó, mert úgy gondolom, csak így lehet, fokozatosan, eljutni olyan jó válaszokhoz, amelyek alkalmasak arra, hogy a lehetőségeknek megfelelően összeegyeztessék az érzékenységeket az egyik vagy a másik közösségben. Egy olyan előzetes vita, amelyben részt vennének a szomszédos szakterületek művelői is, nemcsak a projekt kellő tisztázásához vezethetne, hanem ötleteket adhatna a kivitelezésére is.

3. A transznetikus megközelítést igénylő kérdéseket most nem lehet felleltározni. Bizonyos ötletek azonban meríthetők a Iași-ban *Xenopoliana* cím mel – az A.D. Xenopol Akadémiai Alapít-

vány értesítőjeként – megjelenő folyóiratból, amelynek eddig olyan tematikus számai láttak napvilágot, mint *A történelem oktatása ma* (III., 1995), *Nacionalizmus, etnicitás, kisebbségek* (V., 1997), *Felekezet, társadalom, nemzet* (VII., 1997), valamint a Lucian Nastasă szerkesztésében 1999-ben ugyanott megjelent, *Román-magyar történelmi tanulmányok* kötetből, amely összeállítást tartalmaz *A történelemtankönyv – ségészköz az interetnikai kapcsolatokban* címmel, s amelynek előszava *Akonfrontációtól a versengésig* címet viseli.

Fordította: ÁGOSTON Hugó

1934, Virfu-Cimpului (Botoșani); *Institutului de Istorie și Arheologie A. D. Xenopol*, igazgató; *Orizont închis. Istoriografia română sub comunism*, București, 2000.

R. VÁRKONYI Ágnes

Erdély sajátos története

1. Európa jövője csakis múltjának tárgyyszerű és elfogulatlan ismerete alapján biztosítható. Egyre általánosabb felismerés, hogy a nyilvánvaló válságok kezelése és feloldása humán tudományok korszerű kibontakozása és széles hatóköre nélkül alig várható. A történelem és a történettudomány az elmúlt évtizedekben világszerte nagy átalakuláson és válságokon ment át, ugyanakkor új interdiszciplináris módszereket alakított ki, a világáig addig elérhetetlen területeire hatolt be, új összefüggéseket tárt fel. Változott, tagoltabb lett a társadalom érdeklődése. Az utóbbi másfél évtizedben a tudomány, a politika és a civil szervezetek szféráiban erősödött az igény Európa átfogó, minden régiót és országot magában foglaló történelmi áttekintése iránt. Ezek nem különböző országok, nemzetek egymás mellé tetteirása, hanem az összetartó, közös tényezők szerves szféráit igyekeznek feltárni. Nagy figyelmet fordítanak az évezredek múltban az európaiság fogalmi készletével megragadható olyan értékekre, amelyek a XXI. század megújulási reményeiben nélkülözhetetlennek tűnnek. Ilyenek például a békekultúrák, a vallási toleranciák, az etnikumok kölcsönhatása, együttélése, szomszédos viszonya, a konfliktusmegoldó készségek, a családok kisközössége, a régiók összetartó ereje, a megújulások technikái, a környezet és a társadalom évezredek együttműködésének tapasztalatai stb. Erdély története mindezekkel bővebben szolgálhat, de ettől függetlenül is Erdély a különböző évszázadok körülményei szabta formáiban, természeti adottságaival, az egyetemes értelemben vett politikai múltjával, sokrétű kultúrájával szerves része Európának. Erdély sajátos története nélkül Európa története csonka.

Erdély története már a korai évszázadokban is több nép együttélésének úgyszólván gyakorló terepe volt, s az évszázadok változásával a különböző nyelveken beszélő közösségek és nemzetek közös története zajlott. Feltétlenül fontosnak tartom tehát, hogy legyen a valamennyi ott élő közösség múltját egy-egybe foglaló, áttekintő igényű Erdély-történet, az ilyen munka azonban csak nagyon komoly szellemi és anyagi ráfordításokkal, tudományos megalapozottsággal írható meg.

2. Erdély történetének tárgyyszerű megírása közös, jól megtervezett és szervezett műhelymunkával lehetséges. Vannak különböző előzmények, Erdély-történettel foglalkozó műhelyek. Rendelkezünk számottevő kutatási eredményekkel, szakmai és szervezési tapasztalatokkal. Mindazonáltal a közös munkát csak nagyon alapos előkészítés, fogalmi tisztázások (pl. az Erdély-fogalom konstans tényezői és történeti, földrajzi, politikai

Ar. k. Sándor. Jelképzőművészek - rajzok

változásai) alapján és a súlyponti kérdések tárgyyszerű számbavételével lehet elkezdni. Sőt lehetséges eredmények reményében csak kölcsönös konszenzusokat és toleranciákat kialakító, széleskörű nemzetközi elfoglaltságokat leküzdő, az aktuálpolitikai kisajátításoktól elhatárolódó, türelmes műhelymunkával érdemes megkezdni. Összességében alapvető szemléletváltásra van szükség. Ebben benne foglaltatik az is, hogy Erdély története nagyon sok vonatkozásban még nincs feltárva, forrásanyaga nincs összegyűjtve.

Olyan szemléltre és módszerre lenne tehát szükség, amely újrafogalmazza és megfelelő szinteken érvényesíti a történettudomány nélkülözhetetlen jelentőségét az előttünk álló évszázadban. Megteremti az egyensúlyt az egységesítő európai tendenciák története, a régiók és a nemzeti kultúrák története,

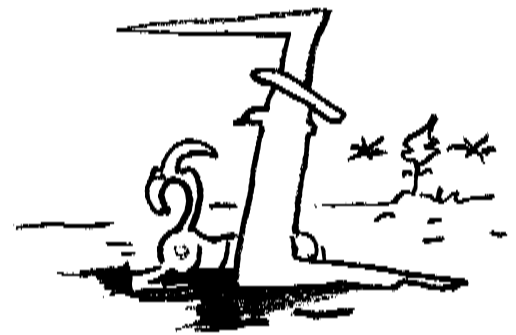
ezek megtartó és nélkülözhetetlen értékei között. Ez természetesen publicisztikai szinten nem oldható meg, és tudományos kidolgozása is rendkívül nehéz. Viszont ilyen stabilizáló tényezők működtek a múltban is, csak a sematizált és kisajátító szélsőséges nézetek miatt kirekesztődtek, a társadalmi tudatküszöb alá szorultak, vagy teljes feledésre ítéltettek. Több társadalomtudományi ágazat (régészet, néprajz, település-, irodalom-, filozófia-, művészet-, mentalitástörténet, történeti földrajz, demográfia) tágas és kölcsönösen nyitott együttműködését lenne szükséges kizárólag a tudomány eszközeivel megszervezni (ösztöndíjak, alapítványok, pályázatok, közös konferenciák, vitaforumok, publikálási lehetőségek, díjak).

A munka csakis tudományos intézményi háttérrel oldható meg. Szakértő, tudományosan magasán kvalifikált és tapasztalatokkal rendelkező magyar, román, szász kutatókból álló testület irányítaná, és feladatai között első helyen lenne fiatal, nemcsak magyar, román, szász, osztrák (a kérdéskör nagyon gazdag anyaga, jöszerevel csaknem érintetlenül, az ausztriai levéltárakban fekszik), hanem Erdély történetében érintett más országok – mint például Törökország, Lengyelország – kutatói és Erdély története iránt érdeklődő más országbeli kutatók bevonása és felkészítése. Hatékony lenne, ha közös forráskiadvány-sorozatot indítana el a testület, és az előtanulmányok közlésére, az új eredmények bemutatására jól szerkesztett korszerű tudományos folyóiratot létesítene, a magyar, román, német mellett angol nyelven is. A folyóirat széles körű inforatív feladatán kívül a különböző szemléletű tudományos, esetleg esszé-szintű megközelítések korszerű vitaforumául szolgálna az internet bevonásával is.

Közismert, hogy a társadalomtudományok ma súlyos gondokkal küzdenek, ezek sokkal közismertebbek, mintsem részleteznem kellene őket. Ugyanakkor nem győzöm eleget hangsúlyozni, hogy nagyon jelentős szellemi kapacitással rendelkezünk, amelyet kevésbé vagy nem megfelelően használunk ki.

Amunkában, ha az megfelelő komolysággal és felelősséggel történik, az Erdély-történet megírásán kívül is igen nagy lehetőségek rejlenek. Ilyenek:

– az Erdély iránt meglévő kevésbé strukturált nemzetközi érdeklődést friss látószögből, friss kérdéskezelésekkel, tartalmasan tájékoztatni;

Ar. k. Sándor. Jelképzőművészek - rajzok

– Európa más régióival, ahol ugyancsak különböző közösségek, nemzetek laknak együtt, tartalmas összehasonlító, kölcsönösen tájékoztató kapcsolatok alakulhatnak ki;

– Erdély a maga sok vallás és nemzet együttélését biztosító múltjával, ennek csodálatosan gazdag építészeti emlékeivel a világörökség része lehetne, segítséget kaphatna páratlanul értékes és sajnos pusztuló értékeinek megmentésére.

3. A transznetikus megközelítést igénylő kérdéseket az erdélyi, romániai, magyarországi tudományos bázisok, egyetemi tanszékek bevonásával kellene megfogalmazni. Vannak előzmények, jó módszerek, ezeket azért is fel kellene használni, hogy a realitás alapján folyhasson a munka. Feltétlenül fel kellene venni a kapcsolatot az etnikumok együttélésének vizsgálatával foglalkozó nyugati egyetemi vagy tudományos intézeti központokkal. A témakörök sora rendkívül nagy. Az alapos mérlegeléssel kialakítandó prioritást hangsúlyozva a teljesség legkisebb igénye nélkül néhány kiragadott területet említhetünk: településtörténet, komplex értelemben véve a helynévanyag, természeti adottságok, környezeti katasztrófák, környezeti kezelési gyakorlatok, nyelvek kölcsönhatása, önkormányzatok, szokásrendek, tulajdonviszonyok, érintkezési gyakorlatok, gesztusok, képek, képletek. Külön nagy terület az iskolarendszer, a külföldi Erdély-kepeinek változásai, a történetírás, történeti tudat, kölcsönös történetismeret, Erdély-tudat stb.

A kérdések tárgya, jellege az idők folyamán sokat változik. A történetiség elvét betartva külön vizsgálatot igényel a nemzeti kultúránk együttélési és feszültségmegoldó képességének kultúrába kódolt működése. A gazdasági egymásra és nagyobb régiókra utalt viszonyok vizsgálatának főleg a változás csomópontjaival kellene foglalkoznia, a közös megélhetési, működési. Figyelmet érdemelne az etnikumok érintkezési területein a kreativitás, a kulturális kölcsönhatások elemző feltárása. Mindemellett a tárgyyszerűség, az erdélyi sajátosságok, művelődési folyamatok megragadása érdekében nagy szükség van az összehasonlító vizsgálatok módszeres kialakítására is.

1928, Salgótarján (Magyarország); *ELTE*, Budapest, Professor Emeritus. *Europica varietas - Hungarica varietas. 1526-1762*, Budapest, 2000; *A megosztottság évszázada. Magyarország a XVI. században. 1526-1606*, I. kötet, Budapest, 2000.